

Lausunto

02.03.2020

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomaila alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuiston luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Avioliiton mitätöinnin, purkamisen ja kumoamisen malleja pohdittaessa tulisi ottaa huomioon ilmiön moninaisuus ja pakkoavioliiton osapuolten (erit. pakotetun osapuolen) tilanteet. Arviomuistiossa ei juurikaan käsitellä pakkoavioliittoa ilmiönä tai tuoda esiin pakkoavioliittojen dynamiikkaa tai sitä, minkälaisia pakkoavioliitot käytännössä ovat. Lähtökohtana näyttäisi olevan ymmärrys pakkoavioliitosta avioliittona, jossa pakko liittyy lähinnä avioliiton solmimiseen (ts. siihen, että vähintään liiton toinen osapuoli pakotetaan avioliittoon). Muistiossa ei tuoda esiin sitä, että pakko/pakottaminen sekä avioliiton toisen osapuolen kontrollointi ja hyväksikäyttö voivat liittyä laajemminkin kyseiseen avioliittoon, jatkua koko avioliiton ajan (käytännössä toisinaan siis vuosia) ja olla myös lähtökohtaisesti puolison tai kolmansien osapuolten (esim. puolison sukulaisten) tavoitteena avioliittoa solmittaessa.

HEUNI on tutkinut pakkoavioliittoja hankkeissa, joiden fokuksessa on ollut ihmiskauppa, pakko-, lapsi-, lume- ja muut hyväksikäyttöön tähtäävät avioliitot sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ja hyväksikäyttö. Haluamme lausunrossamme tuoda esiin tutkimustietoon nojautuen sen, minkälaisesta ilmiöstä on kysymys.

Tekemämme kansallisen ja kansainvälisen tutkimuksen perusteella on lukuisia esimerkkejä erilaisista pakkoa ja hyväksikäyttöä sisältävistä avioliitoista, joista osa kohdistuu lapsiin ja osa täysi-ikäisiin. Se, minkälaisista pakottamista on käytetty, vaihtelee niin muotojen kuin sen suhteen, liittykö pakko avioliittoon edeltäviin tapahtumiin, avioliiton solmimiseen ja/vai avioliiton aikaisiin tapahtumiin. Lausunnossamme viittaamme sekä Suomessa että ulkomailla solmittuihin avioliittoihin.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin vuonna 2019 yli 50 pakkoavioliittoon liittyvän ihmiskaupan uhria. Osa uhreista oli joutunut pakkoavioliittoon Suomessa, osa ulkomailla ennen Suomeen tuloa. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilannekatsaus 1.1.-31.12.2019.) Myös kansalaisjärjestöt ovat tunnistaneet useita pakkoavioliittotapauksia. On huomioitava, että tunnistetut tapaukset ovat todennäköisesti vain pieni osa kaikista tapauksista.

Myös HEUNIn tekemässä selvityksessä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta (http://bit.ly/HEUNI_rep_89) nousi esiin kolme pakkoavioliiton muotoa, joita on Suomessa havaittu lasten ja nuorten kohdalla: a) ulkomaille naitettavaksi lähetettävät tytöt, b) ulkomailta alaikäisen vaimon hakevat miehet sekä c) ulkomailta tulevat pariskunnat, joiden toinen osapuoli on pakotettu avioliittoon ennen Suomeen tuloa.

Joissain yhteisöissä avioeroon voi liittyä voimakas stigma. Tämän vuoksi on tärkeää, että avioliitto voidaan mitätöidä tai kumota, eikä avioliittoon pakotettujen siviilisääty ole avioliiton mitätöinnin/kumoamisen jälkeen ”eronnut”. Stigman sijaan tai lisäksi siviilisäädyllä voi muutenkin olla pakotetulle osapuolelle suuri symbolinen merkitys: tällöin tunnustetaan, ettei avioliittoa ole varsinaisesti ollutkaan.

Avioliiton kumoaminen antaisi avioliittoon pakotetulle oikeudellista ja taloudellista suojaa toisin kuin avioliiton mitätöinti. Tulee huomioida, että tällöin nämä oikeudet koskevat myös avioliiton tosista osapuolta, mikä ei välttämättä ole pakkoavioliiton uhrin edun mukaista. Suomessa on tullut ilmi tapauksia, joissa avioliiton kumoaminen ei riittävästi suojaisi uhria ja hänen mahdollisia lapsiaan. Mitätöinti voisi näissä tilanteissa olla uhrin näkökulmasta kumoamista parempi ratkaisu. Erityisesti tilanteissa, joissa avioliiton nimenomaisena tarkoituksena on hyväksikäyttää toista osapuolta, avioliiton kumoaminen ei välttämättä ole paras ratkaisu. Mitätöinti voisi tässä tapauksessa tarjota pakotetulle osapuolelle paremman vaihtoehdon. Tämä tulisi kuitenkin arvioida myös lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Pakkoavioliitot eivät välttämättä ole ihmiskauppaa, mutta joissain tapauksissa ihmiskaupan tunnusmerkistö voi hyvinkin täyttyä. Pakkoavioliitot voivat tällä hetkellä tulla rangaistuksi ihmiskaupparikoksena, mutta oikeuskäytäntöä pakkoavioliitoista ihmiskauppana ei Suomessa vielä juurikaan ole. Koska tiedetään, että ihmiskaupparikoksissa näyttökynnys on korkealla ja ylipäänsä vain pieni osa rikoksista etenee tuomioistuimeen asti, on tärkeää, ettei rikostuomio ole edellytys avioliiton kumoamiselle.

Määräaika kumoamiselle tms ei ole syytä asettaa. Toisinaan pakkoavioliitot voivat kestää vuosiakin kuten edellä totesimme. HEUNI kannattaa sitä, että myös syyttäjällä olisi oikeus nostaa kanne avioliiton kumoamiseksi.

Kaiken kaikkiaan avioliiton kumoamiseen, mitätöintiin tai purkautumiseen liittyvän prosessin tulisi olla pakotetulle osapuolelle mahdollisimman yksinkertainen, helppo sekä maksuton.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

-

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

-

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

-

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

-

Perustelut

-

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

Monesti pakkoavioliitot koskevat hyvin haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Heillä on oikeus tukeen ja suojaan. Käytännössä näiden ihmisten suojeleminen edellyttää avioliiton mitätöinnin

ohella asiantuntevia ja erikoistuneita tukipalveluita. Pakkoavioliiton päättyessä tai tilanteessa, jossa henkilö joutuu pakenemaan suhteesta esimerkiksi väkivallan tai sen uhan takia olisi tärkeää, että pakkoavioliiton uhrille olisi tarjolla muun muassa turvallista majoitusta. Esimerkiksi turvakodit ovat myös paikkoja, joissa pakkoavioliittoja saattaa tulla ilmi sen jälkeen, kun uhri on hakeutunut turvaan väkivaltaiselta puolisoilta.

Olisi tärkeää, että lausunnoissa esitettyjen huomioiden pohjalta asiaa selvitettäisiin vielä tarkemmin niin, että huomioitaisiin entistä syvällisemmin ilmiön moninaisuus sekä se, ettei ”pakko” välttämättä liity ainoastaan avioliiton solmimiseen, vaan laajemmin toisen osapuolen/kolmansien osapuolien pyrkimykseen hyväksikäyttää avioliiton toista osapuolta. Tässä tarkastelussa sekä uhrin että hänen mahdollisten lastensa edun huomioiminen on keskeistä. Lisäksi on muistettava, että monesti Suomessa esiin tulevissa pakoavioliitossa ei ole kyse Suomessa alun perin solmitusta avioliitosta.

Viuhko Minna

HEUNI - YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti